

לא לתנועת התשובה הציונית!

(כי היא כבר קיימת)

ואם יבוא אדם לחדש דברים עליונים בעסקי התשובה בזמן הזה, ואל דברת קץ המגולה ואור הישועה הזרוחה לא יביט, לא יוכל לכוון שום דבר לאמיתתה של תורת אמת. כי כל זמן מאיר בתכונתו; ועצת ה' אשר יעץ להחל אור גאולה מעולפת במטמוני מסתרים, כמו שאנו רואים בעינינו, ומוקפת בהמון נגעים של עניי הדעת סובלי חולאים רוחניים - ודאי לא יוכלו כל חשבונות העולים בלב אדם שמחשבותיו הבל, נגד עצת ה' העליונה אשר דיבר טוב על ישראל, לכוון אור גאולה ודרך חיים לשאר עמו, העתידים להיות כולם שבי פשע.

(הרב קוק זצ"ל, איגרת התשובה, אגרות הראי"ה ח"ב סי' שעח)

במשך גליונות מספר עסקו רבנים וכותבים חשובים בשאלת הקמתה של תנועת תשובה ציונית. דומה שרוב הכותבים שלא לומר כולם מצדדים באופן זה אחר בהקמת תנועת תשובה ציונית, או שלחילופין מיעוטם טוענים לקיומה של תנועה כזו.

הכותבים הציגו מניעים שונים. החל מיצירת תנועת תשובה ציונית על מנת לחנך את הנוער הציוני דתי ולהפכו ל'לפיד בוער' במקום ל'צרכן תרבות'. אחרים הצביעו על האידיאליזציה של החילוניות מבית מדרשו של הראי"ה זצ"ל, כמי שמקשה על התפתחותה של מוטיבציה עמוקה להחזרה בתשובה. יש מי שתלה את אי-קיומה של תנועה כזו בפשרנות וחוסר אמונה בצדקת הדרך של הציונות הדתית³, יש הטוען שחוסר ב'כלים' הלכתיים ורעיוניים הוא הוא שצמצם את השפעתם הרוחנית של בני הציונות הדתית שהשתלבו במעגלי העשייה והחברה⁴. הרב צפניה דרורי⁵ טוען שתנועת התשובה הציונית משגשגת באורו של הראי"ה זצ"ל. הוא מוצא זאת בתהליך ה'ציוניזציה' שמתחולל גם בצבור החרדי. הדיון הסתעף גם לכוון של מתן

1. טיעונו העיקרי, גם אם לא היחיד, של הרב יהושע שפירא ('צהר')¹ ובסגנון אחר אצל אריה שטרן ('צהר') ט.
2. אריה שטרן ('צהר') ט.
3. אבי רט ('צהר') ז.
4. ישראל שריר ('צהר') ט.
5. 'צהר' ט.

לגיטימציה לחילוניות שכמובן חוסם כל מגמה של יצירת תנועת תשובה בקרב הציבור החילוני⁶. חוששני, שבמובן מסויים נפלו הרבנים החשובים באותו בור עצמו אליו דימו שהציונות הדתית נפלה, בבחינת "כל הפוסל...". שהרי הכותבים שכחו לשאול את שאלת השאלות, אותה שאל במלוא העומק והישירות הראייה קוק זצ"ל, מדוע בכלל צמחה תנועת המונים חילונית בעם ישראל במאתיים השנים האחרונות? מה מקורה של אכזבה עמוקה זאת מתורת ישראל, ובעיקר ממצוותיה? נדמה שגעגועי האמת של הרבנים החשובים אל המצב האידיאלי של טרום החילון, גורמים להם להתרשם התרשמות יתרה ממגמה מסויימת ובהחלט מעניינת של חזרה בתשובה של מספר מסויים של יהודים. אך הגעגועים למצב האידיאלי מסמאים את העיניים מהבחין עד כמה עמוקה החילוניות, עד כמה הפנמו ערכי התרבות המערבית בקרב היהודים בישראל.

אך יותר מכך, במאמרים הנ"ל אין התייחסות אל השורש של התופעה. דהיינו; כיצד קרה שבמאתיים השנים האחרונות החלה תופעה של חילון מסיבי בעם ישראל! האם זאת רק "תאונה היסטורית", "החלקה לא זהירה", או שמא יש כאן תהליך יסודי הנובע מיסודות עמוקים יותר? ברור שאם מדובר רק ב"תאונה היסטורית", שאיננה נובעת מתהליכים עמוקים, די לנסות להחזיר את העניינים לקדמותם. אך עם תהליך כה רחב ועמוק איננו רק החלקה במדרון חלקלק, אזי לא די במאמצים אלה. הקורא עשוי לשאול, על מה הזעקה? מה רע במאמצים כנים אלה, לכל היותר לא יועילו, אם האם טמון במאמצים אלה נזק אפשרי? תשובתי החד-משמעית היא כן, משלושה נימוקים עיקריים:

א. פגיעה בדיאלוג בין המרכיבים השונים בחברה הישראלית

בשנים האחרונות, ולאחר תקופות ארוכות של ניכור או עדים לפתיחות בקרב קבוצות שונות בחברה הישראלית (חרדיות, דתיות, מסורתיות, חילוניות) לדיאלוג המכוון באופן סמוי או גלוי לכונן מכה משותף: רעיוני, ואף התנהגותי, בחברה הישראלית. פתיחות זו מפורשת בקרב כותבי המאמרים הנ"ל כצימאון אדיר לחזרה בתשובה. אך לא היא. כל המעיין בסקר המקיף של גוטמן-אביחי האחרון, למד על המגמה הכפולה של פתיחות אל המסורת היהודית אך מנקודת מבט של מסורת, תרבות ולא מתוך שקיקה לגישה הלכתית מחייבת. הדבר בולט בסתירות לכאורה שבין רצונו של רוב הציבור להינשא כדת משה וישראל, אך מן הצד השני רוב הציבור מצדד בנישואים אזרחיים וכדו'. יתרה מזאת. ישנה דרישה לכבוד הדדי המתבטא בהכרה הדדית ובמתן לגיטימציה לאחר לנהוג כפי ראות עיניו. ברור לי שרוב צבור ההורים אינו מעוניין שבנו או ביתו יהיו בעלי זהות מינית הפוכה. יחד עם זאת מסתבר שבשנים האחרונות מתקיימות בחוצות תל-אביב תהלוכות המוניות של בעלי נטיות הפוכות, המושכות אליהם כ- 200,000 'חוגגים'. היכן ההורים החרדים לעתיד ילדיהם? היכן המחנכים? פרנסי העיר (המעודדים את התופעה, ולפחות לא מונעים אותה)? אין לנו אלא להסיק שהשתרשה בצבור דרישה לסובלנות ולכבוד גם כלפי תופעות אנושיות המוגדרות בעיני רבים וטובים כ'תועבה'. הקמתה של תנועת תשובה דומיננטית ומורגשת, עשויה לפגוע במרקם העדין של פתיחות ואמון ההולכים ונבנים לאחר שנים רבות של ניכור וניתוק. המושג 'חזרה בתשובה' נעשה מושג מאד מאיים

6. הרב אלישע אבינר ('צהר' ג), וראה את מאמרו של יצחק גייגר ('אקדמות' יא).

על החברה החילונית, ויצירת אווירה של 'תנועת תשובה ציונית' עשויה להזיק לאמון ולפתיחות הנוצרים באותם מפגשים, כיון שאז נחשד כל שומר מצוות, באופן אוטומטי, כמי שעושה מניפולציה לציד נפשות. חישובו על אלפי הזוגות שפנו בשנים האחרונות ל'צהר' לצורכי חתונה. אין לי כל ספק שפנייה זו ל'צהר' נובעת מכך שהם אינם חושבים שמישהו רוצה להחזירם בתשובה באופן סמוי. הם חשים שמכבדים אותם ושלא מנסים לפתות אותם בדרכי עקיפין. אם כן, תנועת תשובה שכזו עשויה להחזיר תחושות של חוסר אמון וניכור כלפי הציונות הדתית. ואם ישאל השואל: ומה על תנועה כמו של חב"ד? אענה שדווקא חב"ד איננה נוקטת בדרכים של שכנוע ישיר. אלא היא מפנה יחס של אהבה כלפי כל יהודי באשר הוא ורואה את העצמיות הרוחנית שלו שרירה וקיימת על אף התנהגותו שאיננה תואמת את אותה עצמיות. ולכן יש טעם בכל מעשה טוב של יהודי ובכל 'הנחת תפילין' אקראית, גם אם היא לא תוביל בהכרח לשינוי טוטאלי של התנהגותו לכוון של 'חזרה בתשובה'. מבחינה זו חב"ד מוכרת כמי שמאכילה יהודים ומלינה אותם בכל פינה בעולם, לא פחות ממה שהיא מניחה להם תפילין. יש גם משהו מאד אותנטי בהתנהגותם של חסידי חב"ד המקיפה את מכלול אישיותם ומכלול חייהם, מכוחה של מנהיגות רוחנית ומעשית יחידה במינה של הרבי מליובאביטש זצ"ל. קשה לראות תהליך דומה בציונות הדתית למעט מספר ישיבות וכמה מאות בחורי ישיבה בגילאי 20-30 במקרה הטוב. ארגוני החזרה בתשובה הליטאיים (כמו: 'יד לאחים') והחסידים (כגון: 'ערכים' של בעלז) הם כבר ארגונים ישירים, הפונים אל השכל ואל הלב, המכוונים לעודד חילוניים לחזור בתשובה שלימה. מהם היקפי ההצלחה שלהם? האם הם הטביעו חותם של ממש על החברה הישראלית? הצלחתם מלפני עשרים שנה? לא תרגמה את עצמה לתנועה דומיננטית בכמות ובאיכות. כמובן כל אחד מאתנו מכיר כמה 'חוזרים בתשובה' אך האם אנו יכולים למנות עשר דמויות משפיעות ודומיננטיות בחברה הישראלית שחזרו בתשובה בעשר השנים האחרונות?

אך המבחן להצלחת הפעילות הנמרצת שנעשתה על מנת להחזיר את הצבור בתשובה, הוא האם הצליחה פעילות זאת לשנות שינוי של ממש את עמדותיו של הציבור הכללי בישראל כלפי החרדים כבני אדם והרעיון החרדי כתפיסת עולם? איננו טוענים שבשל המסע הנמרץ ל'חזרה בתשובה' הורע היחס לחרדים, אך הוא בוודאי לא שופר עקב כך. והאם באמת יש לקנאה על מה שתסמוך? האם אין הצבור הדתי-לאומי זוכה בסך הכול ליחס של הערכה ואף קנאה מצד הציבור החילוני? האם הנוער הנפלא שלנו, הבולט ברמת הערכים הגבוהה שלו וברמת המוטיבציה הגבוהה שלו בכל האמור לתרומה למדינה איננו משכמו ומעלה לכל הדעות (כמעט)? האם אין לנו, בניגוד משווע לתנועות האחרות, מה להפסיד? האם עצם קיומנו בחברה הישראלית איננו מהווה קידוש השם של ממש? לעיתים נדמה כי לתנועות האחרות, המהוות מושא לקנאה הלא מוצדקת, אין שום ערוץ של השפעה חינוכית-ערכית על החברה הישראלית זולת פעילות ההחזרה בתשובה, כיון שזאת זירת המפגש היחידה שלהם עם הציבור החילוני⁸. ואילו מפגשינו שלנו כתנועה, עם

7. עיין ערך 'אורי זהר' ודומיו.

8. כל זאת - להוציא את התחום הפוליטי, ובמידה מסוימת תחום 'החסד', שאדרבא מוכיח שפעילות 'עקיפה' של הצבור החרדי, כמו של 'יד-שרה' או 'אק"א' משפיעה הרבה יותר מאשר הטפה בכיכרות ובסמינרים. אולם זועק לראות עד כמה השפעה זו מועטה ביחס לגודל הצבור.

הצבור החילוני היא יום יומית; בלימודים הכלליים, בעבודה, בצבא, ועדיין ב"ה אף בשכונות המגורים, על אף מגמת הבידול בתחום זה. לסיכום: נדמה כי אין לנו במה לקנא באחרים בתחום זה, ויש לנו בהחלט מה להפסיד בכל הנוגע לפגיעה בהישגים של הציונות הדתית בתחום של החדרת ערכי היהדות לצבור הישראלי.

ב. פגיעה חריפה בתשתית הרעיונית של הצבור הדתי לאומי.

תנועת התשובה הציונית-דתית קרוב לודאי שלא תקום בעתיד הנראה לעין במתכונת עליה נכתב במאמרים הקודמים ב'צהר', כתנועה רחבה וגורפת. הסיבה לכך היא שכיוון ההתנהלות של הציונות הדתית הוא לקראת שילוב ולא לקראת התבדלות. בתנועת תשובה מהסוג האמור יש משום התנשאות כלפי הזולת הנחות, באשר הוא החוטא ועלי להביאו אל אורח חיי, אל האמת. הציבור הדתי-לאומי, החותר כאמור לקראת שילוב, לא יוכל לקבל על עצמו עמדה נפשית שכזאת. הסכנה האמיתית הטמונה במהלכים חינוכיים בכוון זה היא של כרסום בתפיסה הרוחנית הקיימת מבית מדרשו של הראי"ה זצ"ל, אותה הנחיל לרבבות מו"ר הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל. תפיסה זו העניקה משמעות רוחנית ותפקיד הסטורי מיוחד לציונות הדתית. שהרי הראי"ה ראה בחילון תופעה בעלת שורשים עמוקים, הנובעת ממגמה של אנטי-תזה מרדנית כלפי התזה היהודית כפי שהתממשה בגלות. החילוניות מרדה ביהדות הגלותית שהתמקדה בפרטים וזנחה את הכללים, קרי: את המשמעות המוסרית והרוחנית הרחבה הבוקעת מפרטי הפרטים. היהדות זנחה את תפקידה העולמי ונדחקה לקרן זוית. היהדות הזניחה את העיסוק ב'חיים' החומריים הממשיים. היא גם התנתקה מהפן הלאומי הכללי של החיים היהודיים ומימשה למעשה את 'האידיאה הא-להית' או 'הדתית' תוך הדחקה 'האידיאה הלאומית'. היא הזניחה את הביטוי האומנותי לגווניו השונים, ושקעה לעיתים אף בתפיסות תיאולוגיות מוגבלות ולא מספקות. כל אלה ועוד יצרו צורך היסטורי בכוח אנטייתי שימרוד במופע המסוים הזה של היהדות על מנת לייצר סינתזה עתידית המורכבת מיהדות הכוללת בתוכה את כל אותם רכיבים משמעותיים שזנחו ברבות שנות הגלות עלינו. מבחינה זאת הכוחות הפועלים בתוך המחנה, הסותרים זה את זה והנלחמים זה בזה, עתידים ליצור את אותו מבנה על משוכלל הכולל בתוכו את מכמות החיים כולם כשהקודש משרטט את כיוונם ומגמתם של אותם כוחות חיוניים וחיוביים ביסודם. הראי"ה אפיין צירי מאבק וסתירה רבים, בין 'המחנות' השונים. אך לכולם הוא צפה עתיד זהה, לא סתירה המחלישה את הכוחות הנאבקים, כי אם כוח שלישי המורכב מהשניים הקודמים בצורה מפותחת, משוכללת ושונה מכל מה שהיה קודם.

על מנת לממש את אותו חזון אידיאלי על הכוחות השונים ללמוד זה מזה ולדעת לאמץ רכיבים ולהאזין למגמות השונות, הזרות וסותרות הקיימות אצל ה'אחר' האידיאולוגי. הראי"ה האזין לכל אלה ומצא בהם צימאון עצום לרמות של קיום רוחני שהמופע הגלוי של היהדות לא ידע לספק ולא מימש במשך שנות הגלות הארוכות.

הציונות הדתית נטלה על עצמה, ביודעין או שלא ביודעין, להיות כור ההיתוך הסינתטי. היא האמצע. היא

המעבדה בה מתרחש איחוד הכוחות. היא המצע עליו נפגשות המגמות השונות. המפגש הוא קשה, מיוסר. אין לו קווים ברורים. בניגוד מסויים לכוחות האחרים הקיימים בתוך המחנה, הוא הרבה יותר דינמי, כיון שהוא מהווה נקודת מפגש סבוכה בין המגמות הקיימות השונות. יש בו תורה ומצוות. יש בו לאומיות וצבא. יש בו יצירה כלכלית והתיישבות. יש בו מדע ואומנות. יש בו שותפות לעיצוב סדרי שלטון ומדינה. ובעיקר, יש בו שאיפה לחופש עם קבלת עול ומשמעת. יש בו יראת ה' ואהבתו, אך יש בו גם אהבת העולם והחיים אשר בו. יש בו אמונה בעולם הבא, אך גם שאיפה למיציא העולם הזה. יש בו הערכה לאידיאל האמת, אך גם לאידיאל היופי. בקיצור, יש בו מעין מיקרוקוסמוס של מכלול החיים כולם בניסיון לעצבם על פי ערכי הקודש.

אמרנו: "הציונות הדתית נטלה על עצמה להיות כור היתוך" וכו'. האמנם מיצינו את האתגר הגדול הזה של "תורת ארץ ישראל"? האמנם אנו יודעים את סוד 'איחוד ההפכים' (שרק את מקצתם מנינו כאן, ובפשטנות ניכרת)? האמנם יודעים אנו לאן בדיוק חוזרים כשחוזרים בתשובה? כן, בוודאי: שמירת שבת, כשרות, טהרת המשפחה, תפילה וצניעות וכו' וכו'. אך את כל זה נטשו רבבות בני ישראל לצערנו הגדול כי רב: האם ניתן פשוט לחזור לאה? - להתעורר פשוט מחלום רע בן כמה מאות שנים, ולזעוק לאחינו היקרים: "חזרו לבתי המדרש של טרום מלחמת העולם השנייה", כאילו לא אירע דבר, כאילו לא נינטשו בתי מדרש אלה?

ואם יטען הטוען ויאמר: הרי הציונות הדתית הינה סמל ומופת לאיחוד ההפכים! נשאל אחריו: האם אנו יודעים כיצד צריכה אוניברסיטה דתית להיראות (או שמא בחזון מדינת ההלכה שלנו אין דבר כזה)? האם אנו יודעים כיצד יראה צבא יהודי הלכתי? האם אנו יודעים כיצד תיראה היצירה התרבותית? הרבה מאד אנשים נוהים אחר תחרויות ספורט. האם תהיה תופעה כזו בחזוננו? אם כן, כיצד? האם שאלת הספורט היא רק שאלת המשחקים בשבת?... כיצד צריכה פוליטיקה דתית להיראות? הם יש בה מקום לערמוניות, מניפולטיביות, כפל לשון כל מה שקרוי 'המשחק הפוליטי', או שאין דבר כזה בחזוננו? ומה בכלל עמדתנו בסוגיית המשטר הרצוי במדינת ישראל לאור התורה? וכיצד צריכה הכלכלה להיות? האם אנו בעד הפרטה? או שמא תפיסתנו היא סוציאליסטית-חברתית? האם יש לנו בכלל משנה כלכלית-חברתית מנומקת?

שיהיה ברור, ועל מנת למנוע טעות, ברור שכל יהודי באשר הוא חייב וצריך לשמור תורה ומצוות כהלכתן ולכל פרטיהם ודקדוקיהם, עוד לפני פתרון כל השאלות הקיומיות האלה, וללא כל קשר אליהן. וברור שכל יהודי, שמצטרף למעגל שומרי התורה והמצוות, הרי זו ברכה גדולה. אך בין שדרוג יהדותו (ליתר דיוק: אורח חייו היהודי) של הפרט או פרטים הרבה, לבין פתרון בעיית הכלל, המרחק עצום ורב. היומרה המסוכנת של 'תנועת תשובה ציונית', לא רק שתפוגג, אלא שתסכן את פירות החינוך שהושגו בעמל רב שנים של הראי"ה ובנו זצ"ל וחוג הראי"ה כולו. מה יקרה? הציבור הדתי-לאומי לא יתמקד יותר ביישום המעמיק של תורת 'איחוד ההפכים', בנפשו, במשפחתו, בקהילתו, במקום עבודתו. ייסורי האהבה של יישום תורת האיחוד לא יקבלו עוד את משמעותם כחלק מתהליך ארוך של מימושה של 'תורת ארץ ישראל' תהליך מסובך בעליל, ופצע האוהב' של תהליך זה לא יוכרו עוד כחלק מהסיבוכים ההכרחיים בתהליך זה כתופעת לוואי של תרופה. במקום כל זאת באים רבנים חשובים, ובקוצר רוח (שניתן להבינו ואף להזדהות עם מה שמניע אותו, אך בהחלט לא לקבל אותו) מבטלים את התהליך. אולי אין הם אומרים זאת לא באופן מוצהר, אך במובן זה שהם ממהרים לסכם את הישגיה הרוחניים של הציונות הדתית, מבקרים את חולשותיה,

ומציעים זרז כימי להאיץ תהליכי ריפוי של עם שאלפיים שנה סבל ממחלה קשה. ובינתיים, המשמעות של סיבוכי התהליך (דהיינו; היותם של הסיבוכים מובנים והכרחיים) הולכת ומתפוגגת.

ג. פגיעה בתשתית הרעיונית של הציונות הדתית

השפעתו של מהלך זה עלולה להקרין על הדרך בה אנו, המשתייכים לציונות הדתית, מתמודדים עם קשיינו במימוש ערכינו היהודיים. נחשוב על הדילמות הבאות:

1. "אני מסוגל להמשיך עוד וללמוד ואני אף מרגיש שייך לזה, אלא שאני צמא להשכלה כללית/מקצוע חופשי; ולכן אני שוקל עם לעזוב את הישיבה לטובת האוניברסיטה".
2. "הגיע סרט איכותי ומעורר מחשבה שחברי המליצו עליו מאד, האם לבטל את החברותא בסדר ערב לטובת הסרט?".

3. "אני מתלבט האם לעזוב את הישיבה לטובת קריירה צבאית".

4. "אני לומדת כבר שנתיים תורה, באחת המדרשות, ומרגישה צמאון אדיר לרקוד עם ספר תורה בשמחת תורה".

5. "אנו, זוג צעיר שנישא זה עתה, מעוניינים לדחות את לידת ילדינו הראשון, עד שנגמור את לימודינו. אנו אנשים חושבים ו'מוצלחים' וברצוננו לממש את כישורוננו באופן מקסימלי ללא 'רחיים על צוארינו' (בשלב זה כמובן)".

6. "אנחנו חברי קהילה צעירה במרכז הארץ, לא מעוניינים כל כך ברב לקהילתנו, כיון שאנחנו רוצים קהילה תורנית-דמוקרטית, בה אנו מעצבים את חיינו לפי הבנתנו תוך, כמובן, שמירת ההלכה (במצבי ספק בהם אין אנו יודעים מספיק, נשאל רב מחוץ לקהילה; אך איננו רוצים מעורבות יום יומית השוללת מאתנו את חופש המשחבה וההחלטה)".

7. "אינני מעוניין שילדי יהיו בחברה מעורבת. יחד עם זה קשה עלי המחשבה של ניתוק ילדי מהנוער בשכונתם ההולך לסניף 'בני עקיבא' הסמוך. אינני מעוניין שהם יגדלו תוך ניתוק מהחברה בה הם שוהים (מכלל ישראל)".

ניתן לראות כיצד המחשבה העומדת ביסוד 'תנועת התשובה' תתמודד עם דילמות 'תוצרת בית' אלה. דילמות אלה ייתפסו כביטוי לחולשת הרצון, כהשפעה קלוקלת של תרבות המערב על המתלבטים בדילמות אלה. דילמות אלה ייתפסו כתוצר של הגישה 'התרבותית' המשווה (כביכול) את ערכי תורתנו לערכי התרבות הכללית. המתרגמת את ערכיה הנצחיים של התורה לעוד תפיסה תרבותית בתוך העולם ה'רב-תרבותי' שלנו.

ניתן לתרגם את הדילמות לעיל להתנגשות בין שתי קבוצות הערכים להלן:

ערכים תורניים (בהתאמה לדוגמאות)

1-3. לימוד תורה.

4. צניעות.

5. 'פרו ורבו', משפחה.

6. 'עשה לך רב'.

7. צניעות.

ערכים כלליים (בהתאמה לדוגמאות):

1. השכלה כללית.
2. צימאון תרבותי.
3. צבא, מימוש עצמי, תרומה ללאום-מדינה.
4. פמיניזם (דת).
5. קריירה, מימוש עצמי.
6. דמוקרטיה.
7. שייכות חברתית.

לכאורה, עצם העלאת הדילמה, ובודאי מתן לגיטימציה לדילמה זאת, מהווה טעות חמורה, שכן היא מעניקה מעמד שווה לערכי תורתנו ולערכי התרבות המערבית. המסקנה החינוכית המתבקשת היא ביטול הדילמה שתעשה באמצעות ממאבק חזיתי (בכל אחת מהדילמות) בערכי התרבות הכללית, שהם למעשה תולדת היצר הרע המתעטף לו במלבושים מפתים, בבחינת: 'פושט טלפיו ואומר טהור אני'.

לעומת זאת, תורת 'אחדות ההפכים' מבינה שהדילמה איננה ניתנת להידרש כפשוטה, כמאבק שבין היצר הטוב ל'יצר הרע'. היא מבינה שיש כאן דילמה ערכית, רצינית, עקרונית. אך יותר מכך, אין 'תורת איחוד ההפכים' מניחה שעצם העובדה שערך מסויים מקורו בתרבות המערבית החילונית פוסל אותו באופן אוטומטי. נהפוך הוא, היא מזהה וקטור של התקדמות בתרבות האנושית. היא רואה את הדמוקרטיה ואת השאיפה לחופש כערכים חשובים המציינים את מגמת פניו של האדם לממש את צלם הא-להים שלו, כישות שאין להכפיף אותה לישות אנושית אחרת. נכון שרעיון החופש הוביל פעמים רבות גם לכך שהאדם התאב לחופש פרק מעליו את עולו של ה'. אך האם עצם העובדה שמגמה חיובית מתפשטת לתחומים בעייתיים ושליילים, פוסלת את עצם המגמה?

המחנך שתורת 'אחדות ההפכים' לנגד עיניו, הגם שהוא נוטה למימוש הערכים התורניים, איננו פוסל את לחלוטין את הערכים הכלליים. הוא מזהה בהם צימאון חיובי (כמובן, לא תמיד, הדבר דורש בחינה מדוקדקת). על אף שיש בהם פעמים רבות בלבול (ואפילו חמור) בין הבר לתבן. אך המחנך מנסה להעלות את המתחנך, להרים את ההתלבטות שלו לגובה רוחני רב, לרומם את הדילמה לגובה רב, להבין את הצורך העמוק המגולם בתביעה הרוחנית שלו. אני מזהיר - העלאת הרף של עולם הקודש, תוך ניסיון לדחוק דילמות מסוג זה אל מוחץ לבית-המדרש הכללי שלנו, ידחקו מבית המדרש אלפי-אלפי יהודים מאמינים ומעמיקים, שבנפשם יש צימאון למימושם של ערכים רחבים. הצימאון להשכלה, לחופש, למימוש צלם הא-להים של האדם, נתפסו על ידי הראי"ה זצ"ל כביטוי לצורך רוחני עמוק ביותר של חיפוש התגלותה של הא-להות. הבה ניתן ביטוי לתפיסה זו.

ללא ספק, על איש הרוח ללמוד ולוותר על מימוש חלק משאיפותיו, אך אל להקטין את שאיפותיו ואת עולמו הפנימי. כמובן שיש חשיבות רבה לאנשי קודש המעמיקים בתוך ד' אמות של הלכה. יש מקום לעובדי ה' בתוך הקודש פנימה. אך אל נשכח את העם שבשדות! אל נשכח את אנשי הרוח הצמאים אל מרחבי הערכים כולם, אל נדחה אותם באמת הבנין שבידינו.

גם מצבי כישלון ברורים ובולטים, יקבלו מבט שונה על ידי החותרים ל'איחוד ההפכים', למשל; קהילה שהקימה בית-כנסת בהשקעה מרובה, אך לא מצליחה להבטיח שקט בזמן התפילה. מצב זה הינו

בהחלט כישלון. אך גם כישלון יכול לקבל מבט מעמיק יותר בכך שיובן כי הוא בא ממקור עמוק. ניתוח נכון של מקור הבעיה, ובמיוחד הבנת שורשי העמוק יאפשר התמודדות עמוקה ויסודית ולא מוסרנית ופשטנית.

כך, בדוגמא זו, יהפכו הדיבורים בתפילה לביטוי לקושי של האדם בן זמננו לבטא את עצמו בתפילה. הרב סולוביצ'יק, בספרו 'איש האמונה', הקדיש חלק גדול מהגותו הפילוסופית לדיון במתח הפנימי שבין שייכותו ל'קהילת התפילה' מחד ובין שייכותו לעולם 'ההדר' המדעי-טכנולוגי של המערב.

ברוח גישתו זו (המתאימה גם לדברי הרב קוק בעניין זה בכמה נקודות שלא אפרט אותם כאן), ניתן מחד לבקר את דור ההיי-טק הציוני-דתי ולראותו כרדוד (כפי שנוהגים לעשות כמה מבקרים חדשות לבקרים). אך ניתן להבין שהאדם המודרני, הרגיל להסתמך בכל צעד בחייו על שכלו, ועל יכולותיו המגוונות, מתקשה לאבד-שליטה, ולחוש את אותה תחושת חוסר אונים קיומית שהיא חלק בלתי נפרד מחוויית הגאולה שבתפילה. ניתוח שכלי מעמיק שכזה, עשוי להביא את הציבור הרחב העונה לתיאור שנתתי קודם להבנה מעמיקה של מצבו. הבנה זו תאפשר לימוד מעמיק של משמעותה של היהדות (והדתיות בכלל) במציאות בה אנו נתונים. הדור שואל שאלות. שאלות אלה ניתנות בגלוי או בסמוי, אך הוא שואל שאלות. אי אפשר לפתור את כל השאלות על ידי חוויה ורגש. אין ספק שהחוויה הינה מרכיב חשוב, אך לא בלעדי. בבואו לנתח את מצוקותיו של 'הדור' הבי הרב שדרוש לימוד, שדרושה הבנה עמוקה. לימוד זה אינו פילוסופי, אקדמי, מעוקר. הוא משולב בהזדהות קיומית, הוא משולב ברגשות עמוקים. אך הוא בראש ובראשונה לימוד. לימוד תובעני,

מעמיק, מופשט, דורש, מחייב. כל מחשבה שניתן לעקוף תנאי הכרחי זה בטעות יסודה. הנוער המתבגר המגיע לשיבותינו, איננו מהווה ראייה לסוגיא האמורה. הוא נוח לעיצוב והשפעה, הוא מחפש את הרגש 'המחובר'. אך הנוער הזה מתבגר. חלק גדול ממנו מגיע לאוניברסיטה, מפתח את כשרונותיו השכליים, ונשאר ריק ודל בכל הנוגע לתובנותיו היהודיות. בוגרים אלה פונים למחקר, תעשייה עסקים. מפעילים את כשרונותיהם השכליים בכל הכוונים האפשריים. המעיין הרגשי חרב, כיון שהוא זקוק לטיפוח יום יומי, ולניתוק מסויים מהעולם הרגשי שבחוץ. עם היציאה מהשיבה, חרב המעיין, והשכל תובע את עלבונו. ולכן לא נשלה את עצמנו, פעילות סוחפת של הנחת תפילין ברחובות לא תפתור את בעיית האמת של תפילתו של האדם המודרני. פעילות זאת יכולה לעודד כמה עשרות (ומאות) של בחורי ישיבה צעירים הנמצאים בלב תקופת ההתבגרות שלהם. אך האם יעלה מי על דעתו להוציא את עורכי הדין, רואי החשבון, מנהלי החברות, פקידי הממשלה להקים 'זוכני הנחת תפילין' בכל אתרי הציבור הציוני-דתי צריך לחזור בתשובה, לא בגלל שהוא חוטא ח'ו, אלא בגלל שכולנו זקוקים להתפתחות והתעלות בתחום חיינו הרוחניים. "דורנו, דור נפלא הוא, דור שכולו תימהוץ". 'מאמר הדור', אולי שינה את פניו, את נקודות הקונפליקט הייחודיות לו. אך תהליכי השינוי המואצים העוברים על העולם בכל תחומי החיים מעמידים אתגרים של ממש בפני החיים היהודיים והרוחניים שלנו.

אל נהיה קצרי רוח. אל ננסה להאיץ תהליכי בירור עמוקים שימיהם כימי עם ישראל. אל 'נעלה בחומת' הדור, ואל נמרוד בתהליכים בעלי דינמיקה עצמית. נתחנך ונחנך תוך הקשבה עדינה לצרכים הפנימיים של הציבור, לקצב החיים שלו, ובעיקר לזעקה הגדולה לכיוון, ואף לדרך, שלא תסתור במהותה אלא תעצב, תחבר, את כל פיסות החיים שלנו, לאמת א-להית גדולה.

